

A Hunyadi-per

Honnan, milyen családból és etnikumból származott, ki mindenki vallotta magáénak a törökverő vitéz Hunyadi Jánost, s személyén keresztül a magyarok királyát, Mátyást?

Miskolczy Ambrus vezet végig évszázadok és elméletek útvesztőjén

APER TÁRGYA: Hunyadi János etnikai és társadalmi eredete. A római pogány főistentől a népig lefelé tagolt a vélt Hunyadi-ősök státusza. Jupiter és Zsigmond király a két legelőkelőbb ős, aztán jönnek a következők: havaselvi bojár, netán fejedelmi rokonsággal, erdélyi közép-nemes, kismemes, román vajda vagy kenéz, egyszerű paraszt. Ami pedig a teljes vagy részleges etnikai hovatartozást illeti, ábécésorrendben: albán, bolgár, görög, kun, lengyel, magyar (székely), román, szerb...

A per mai szemmel a képtelenségek orgiájának tűnhet. Az idevágó történetírás hatalmas periratnak, amelyen minden kor rajtahagyja a maga ujjlenyomatát. Valójában minden egyes állítás valamit legitimál és illegitimál. Íme, néhány példa.

Jupitert mint ősnemzőt, a dicső Corvin nemzetség őseit, a művelt humanista Bonfini találta ki, azért, hogy Mátyás hatalmát és hatalmi törekvéseit igazolja, hiszen az apja *homo novus* volt, és még ő is annak számított egy olyan Európában, ahol egy nemesi családnak illett még a hetedik őseit is tudnia. Hunyadi Jánosnál pedig csak az apja nevét ismerjük, ami Mátyást feszélyezhette. „Jól tudta – írta róla Bonfini –, hogy ellenfelei lenézik alantás származását (*ignobilitatem sui generis*); széltében beszél, hogy oláh *nemből* (*Valacha gente*) született; egyesek korcsnak (*Hybridem*) mondják, akit különböző nyelvű szülők hoztak a világra; elsősorban az innenső Magyarország főurai mondogatták, hogy nem kell túrni az oláh királyocskát (*valachum regulum*).” És hol a német-római császárt, hol a lengyel királyt akarták a magyar trónra ültetni. Bonfini találta ki azt is, hogy Hunyadi nem más, mint Zsigmond törvénytelen fia. Erről a meséről pedig azt állította, hogy Hunyadi főellensége, Cillei Ulrik terjesztette el. Valójában a Cillei grófi nemzetség évkönyvei szerint Hunyadi Havaselvén (*Walachey*), köznemesi családban született. Zsigmond király atyasa ezzel szemben Hunyadi Cilleiek fölé emelte volna, és ilyesmit senki sem tesz saját ellensége érdekében.

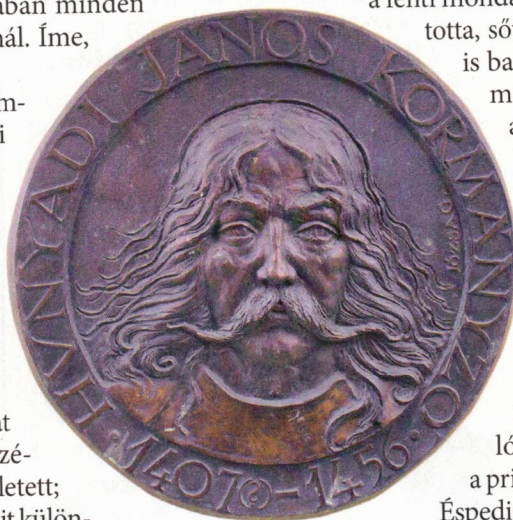
A „Hunyadi-per” tehát létkérdés volt, és egyben harc a dicsőségért. A dicsőségvitát II. Piusz pápa kezdte, amikor 1458-ban így írt: „Hunyadi János, kinek neve másokét elhomályosítja,

nem annyira a magyarok dicsőségét, mint inkább a románokét növelte, akiktől született.” Ez a pápai idézet úgy hangzik, mintha egy „nagyantant” aktivista akarna hízelkedni a kisantantnak, vagy egy nyugati bajkeverő dobna csontot a keleti kutyáknak, hogy hadd marakodjanak. A pápát más szándék vezette: dicsőségszomj, hitt a szavak erejében, csodálatosan, szónoklatokban hirdette a keresztes háborút – minden eredmény nélkül, ami nem kis keserűséggel töltötte el. És mint lenni szokott, a harcosok kivívják a dicsőséget, az értelmiségiek irigylik. Piusz pápa is irigyelte Hunyadiától és Kapisztrántól a nándorfehérvári dicsőséget. És hogy valami neki is jusson, talán azért is vetette papírra a fenti mondatot. A románokat ugyan barbároknak tartotta, sőt amikor megneheztelt rájuk, „barbároknál is barbárbakká váltak,” de római utódoknak maradtak. „Nyelvük a római nemzetségé, bár annyira elváltozott, hogy olasz embernek szinte érthetetlen” – írta. De csak szinte. Viszont Hunyadi románságának hangoztatásával szinte ő is a nagy hadvezér rokona lett, szinte dicsőségének részese.

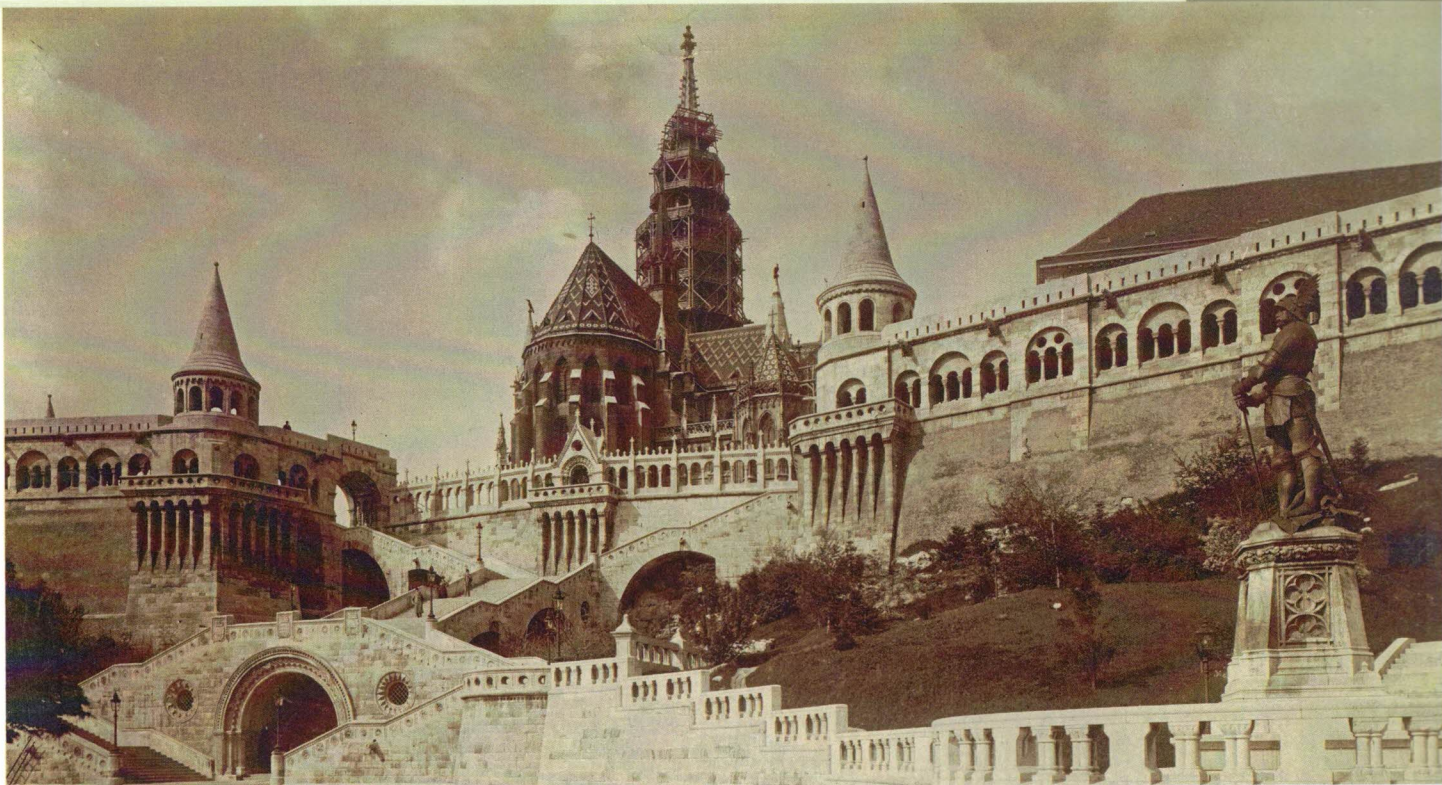
Amit ma presztízsnak tartunk, azt a középkorban dicsőségnek nevezték, és többre is becsülték, ez volt a legmagasabb érték. Egyén és közösség egyaránt dicsőségre tört. A nagyuraktól felfelé egyéni genealógiát alakítottak ki, nagy ősokeket kerestek, a privilegizált csoportok viszont kollektív ősokeket.

Éspedig a magyar köznemesség a hunokban és azok őseiben, a szkítákban találta meg a maga őseit, és ezzel legitimálta helyzetét, erősítette identitását, önnön harcos erényeibe vetett hitét. Aki a magyar

nemességbe emelkedett, előbb-utóbb osztozott az eredetmítosz ápolásában. Mátyás vérbeli politikusként olyan ősokeket vallott magáénak, amilyenekre az adott helyzetben szüksége volt. A köznemesség előtt szittya mezben jelent meg, így a fiktív vérközösséget vallhatta, mint Zrínyi Miklós tette, aki magát hunnak is nevezte. A német-római császár elleni harcában pedig a római eredet hangoztatása tűnt célszerűnek, amit persze az hitt el, aki akarta. Talán ennek hirdetője, még maga Bonfini sem, mert nála sem mentes a hízelkedés dialektikája az ellentmondástól. Hiszen tudta, hogy a nagyurak lenézik a királyt, akiről azt is megjegyezte, hogy „jól ismerte törzsének régiségét,” viszont „talán semmit sem viselt nehezebben, mint amikor irigyei közül

Hunyadi János domborműve a szegedi Mátyás-szobor talapzatán

Hunyadi szobra a Halászbástyával és a Schulek-lépcsővel

valaki származásának ismeretlenségét hozta fel ellene”. Ha pedig a szultánnal akart szövetkezni, a vele való rokonságot hozta fel.

A középkori vérmisztikát aztán felváltotta a modern kori népmisztika. Az 1820-as évek kecskeméti írónoka és levéltárosa, Ferenczy Móricz, olyan cikket írt, amelyben Hunyadi szülei kétkezi földművesek. A nemzeti szellemnek nemzeti Hunyadi kellett. Jankovich Miklós viszont nem szerette Mátyás királyt, ellenezte, hogy neki szobrot állítsanak, mert nem tartotta nemzetinek, és talán mint könyvgyűjtő is utálta a nála nagyobb könyvgyűjtőt; Hunyadi János szerint „inkább sehonnai, mint bizonyos magyar vala”. A népszuverenitást valló Szemere Bertalan már a népben találta meg Hunyadi eredetét is. Közben megindult a harc Hunyadi nacionalizálásáért.

Ezt valójában II. Piusz kezdte, mert benne keményen dolgozott valami törzsi etno-hiúság, például mindig is elszántan harcolt azért, hogy pápai székbe csak olasz üljön. A magyar politikai közvéleményt a felvilágosodásig nem izgatta Hunyadi etnikai eredete, legfeljebb a bajkeverő nagyurakat. A magyar tollforogatók – beleértve Heltai Gáspárt, aki erdélyi szászként németül írt, majd reformátusként a magyar irodalom egyik alapító egyénisége lett – kivétel nélkül románként említik Hunyadit. A kérdés legfeljebb az lehetett, hogy honnan jött a család?

Eredetsziget

A válaszadók a hollós címerből indultak ki, ennek alapján állították a Corvinus-ősöket, és találtak valami hollós helynevet, ahonnan a családot elindították. Pietro Ranzano (Ransanus) tárta a világ elé a Corvinus-legendát, melyet – mint írta – „magyaroktól” hallott. Feltehetően valami 1456 előtti tudósítást vett át. Az olasz humanista pap az 1450-es években írt világtörténetében állította először, hogy Hunyadi János „fényes ősöktől” származott, „vagyis a rómaiak utódaitól, hiszen nemzetsége a Corvinusok

ősregi családjára megy vissza. Mely dolgot részint más, részint azonban és főleg a következő bizonyságok alapján állítanak (mint néhány magyartól megtudtam).” Ez jellegzetes mellébeszélés, mert azok a bizonyos „más bizonyságok” nem kerülnek említésre, csak a következők: „Oláhország [Havaselve] mellett fekszik egy megművelt sziget, amit a Duna elágazása alkot, ezt Corvinának nevezik. A lakosság urai a Corvinus nevet őrzik ma is, mert őseik a római Corvinusoktól származtak. A névadó hős – Valerius Corvus – úgy szerezte e nevet, hogy amikor egy gall harcosal párbajozott, akkor ennek a sisakjára egy holló (*corvus*) telepedett, és szárnyával verdesve akadályozta a látásban, és alul is maradt a harcban. Hunyadi János nevét születésének helyéről kapta.” Ezt később is kifejtette egy nagyobb munkájában. Csakhogy Ransanus kéziratában *Covinum* és nem *Corvinum* szerepel, ezért azt a bizonyos szigetet Kevével, a Dunától nem messze fekvő Keve várával, a mai Temeskubinnal (szerbül Kovin, románul Cuvin) lehetett azonosítani, ugyanakkor a szigetet nem létezőnek nyilvánítani. Tehát – ezen elmélet szerint – Keve lett volna Hunyadi János – képzelt – szülőhelye. A feltételes mód jogosult. Mert valójában létezett és létezik hollós sziget: a Duna folyását követve, Kevétől jó 50 kilométerrel lejjebb, Szörényvártól (mai Drobeta-Turnu Severin) nem messze. És míg Keve Magyarországon feküdt, az *Ostrovul Corbului* (Holló szigete) Havaselvehez tartozott. Szemben vele, a szerb oldalon Korbovo falu található. A sziget eltűnőben van, készülő vízierőmű áldozata lesz. A legenda szerint ez a sziget a törökökkel folytatott harc színtere volt, a tetemeiket a hollók falták fel, és innen a neve.

Thuróczy János óvatosabb volt, nem spekulált: „Ezt az embert – tetteinek tanúsága alapján ki merem mondani – a gondviselés egyenesen az égből küldte, és hozta idegen tájról Magyarország vidékére, az ország jövője védelmére. Mondják ugyanis, hogy Zsigmond királyt e vitéz apjának híre-neve vette rá, hogy őt Havas-

A hunyadi (Hunedoara) vár. Mása a budapesti Városligetben Alpár Ignác tervei alapján 1904 és 1908 között épült

alföld vidékéről a saját országába hozza, és országának lakosává tegye, továbbá, hogy örök birtokként méltóképpen megajándékozza Hunyad erődítményével, ahol most nemes és nézni is gyönyörűsége vár emelkedik.” Csakhogy ebben az állításban csak a tévedés bizonyos, éspedig az, hogy a királyi adomány arra a várra szólt; valójában csak egy kis falura. Ezt Hunyadvárnak hívták ugyan, innen mai román neve: Hunedoara, de ez az Árpád-kori ispáni vár már romokban hevert – a Péter-hegyen. Hunyadi János alakította ki a hatalmas uradalmat. Mivel erdélyi vajda is volt, róla nevezték el Hunyadot Vajdahunyadnak. Ő kezdte építtetni a pompás várat, ő és felesége, Szilágyi Erzsébet készítette a vár falait ékesítő hollós címereket, amelyek szárnyakat adtak a képzeteknek. Szárnyalt is. Sokan a hollót a havaselvi fejedelem sasos címerállatával rokonították, Hunyadit pedig a Baszaráb-dinasztiával, és így kun ősokeket feltételeztek. A kunok pedig most divatban vannak, így már a román Wikipédián – egy magyar történelmi regény nyomán – ott látható a kun világból kinövő gyönyörű családfa, és ezen János nagyapja: „Csorba / Sorb / Šerb”, ennek felesége pedig „Édua” – így, amiként Kun László királyunk kun ágyasát is hívták. A Csorbát is nyilván kun névnek nézték a szerkesztők, akik nem ismerték még azt az Esterházy Pál-féle családfát, amely Hunyadin keresztül Dodo dák királyig ível.

Elképzelhető a havaselvi eredet, de gyanús. Éppen Thuróczy maga teszi azzá. Műve előszavában ugyanis megemlítette Jézus klasszikus mondását, hogy „senkit sem fogad el saját hazája prófétának”. Tehát az ő logikája szerint is a megváltó hősnek külföldről kell jönnie. Zsigmond pedig a legvalószínűbb feltéte-

lezés szerint az 1390-es években hozta volna Hunyadit az apjával együtt, csakhogy a fiú ekkor még nem is élt. A tényeket viszont magához igazítja a mitikus emlékezet, miközben ő is változik.

Kérdés ezek után, hogy mit mond a történettudomány. A modern Hunyadi-historiográfia alapító egyénisége, Teleki József az 1850-es évek elején Hunyadit eleve született magyar nemesnek vélelmezte, akinek apja Havaselvére szakadt, de aztán hazajött, és ezért nevezték mindkét János nevű fiát olykor Oláhnak. Így „Hunyadink mind atyjára, mind anyjára nézve valóságos sajátunk”, ami mélyen igaz, hiszen minden arisztokrácia etnikailag vegyes összetételű. A tiszta eredet genealógiai kényszerképzet. Az érem másik oldala, hogy Teleki először el akarta hallgatni azokat az okleveleket, amelyekben Hunyadit Oláh Jánosnak nevezik, aztán beletörődött.

II. Piusz pápa

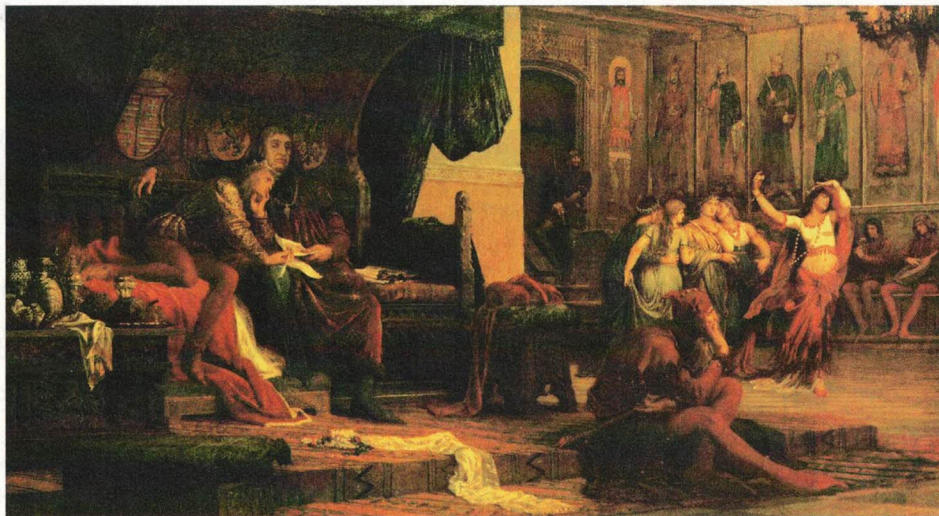
A Hunyadi-kutatásban a csúcspont és a mélypont Elekes Lajos műve. Ő írta – 1938-ban – a legalaposabb tanulmányt a Hunyadi-kérdésről, aztán az 1950-es években ugyancsak ő írta a máig legnagyobb Hunyadi-monográfiát. Amikor az 1940-es évek dereka felé saját munkásságát kellett értékelnie, így summázta eredményeit: „Hunyadi elmagyarosodott havaselvi bojár fia, később született, mint hitték, egész életműve tiszta magyar.” Valóban, az ő nyomán 1405–1407-re teszik ma a hős születését, míg korábban majd negyedszázaddal korábbra tették. Elekes határozottan elvetette azt is, hogy Hunyadi Jánost a hátszegi kenézek világból származtassák. Csakhogy 1948-ban nagyot fordult a világ. Elekes is befordult a kommunista pártba. Hunyadi az internacionalista harcos prototípusa lett, sőt a minidiktátor Rákosi és csapata őt is

rokonának vallotta. Vigyázni kellett Hunyadi káderlapjával. Darvas József viszont következetesen bizonyult, amikor *A törökverő* című, 1938-as regényének főhősét hunyadi kenéz családból származtatta, akinek apja már várúr, de a gőgös nagyuraktól sérelmeket szenvedett, és ezért közelebb állt a néphez. E regény második kiadását (1951) már Elekes lektorálta, és immár nem erőltette a havaselyi bojári eredetet, de megjegyezte, hogy „az sem valószínű, hogy kenéz-családból származott volna”. Netán a népi származású kommunista íróval nem akart keménykedni, nehogy osztályharc legyen a vége? Ebben a neofita Elekes a régi kommunista Darvas ellenében csak alulmaradhatott.

Kőbe faragott hitvallás

A Hunyadi-genealógia elemzői – mint láthattuk – két táborban sorakoznak fel, az egyikben az udvaroncok, a sznobok, a mondafogyasztók, akik Corvinus- és Zsigmond-, vagy előkelő bojár, sőt Baszaráb-vérvonalat szimatolnak, a másikban a terepjárók, a forrásolvasók. Ez utóbbiak is két csoportra oszlanak. Az egyik elismeri Hunyadi hátszegi „valachus” eredetét, de az oláht nem tartja csak románnak, hanem mindenféle balkáni etnikailag vegyes – szerb, albán, kun eredetű – uralkodó elemnek. A másik csoport helyi hátszegi románnak tartja. Ezek élén áll Wertner Mór, akit gyakran elhallgatnak a román kollégák, ezért a hátszegi őseket valló nézetet általában a szakmában román tézisnek tartják. Viszont a román történészek többsége valóban a hátszegi eredet híve. Hunyadi a román életerő szimbólumává emelkedett, miközben 1990 után a román elitkutatás új lendületet nyert. Talán azért is, mert a posztkommunista Romániának új és méltó elitre volt szüksége, és ilyenkor a múlt jó példával járhat elől. Hunyadi pedig a legjobb példával. A vita nagy paradoxona, hogy maga Bonfini mindent elmond Hunyadiról, és azt is, amit nem akar.

Bonfini ugyanis elmeséli, hogy amikor Cillei Ulrik találkozóra hívta Hunyadi, elvárta, hogy ez járuljon elébe, mert csak *homo novus*, míg ő fejedelmi ősök sarja; a magyar hadvezér viszont azt üzentte vissza: „én a keresztény hitért küzdve lettem nemessé, nagyobb dicsőséget hagyok utódaimra, mint a tied tereád”. Ha ezt valóban Hunyadi mondta, nem kell kommentár. Ha pedig ezt a humanista találta ki, akkor olyat adott a hadvezér szájába, amit ő, a történetíró igaznak tartott. Tény, hogy Hunyadi János 1409-ben az apjának és nemzetségének szóló birtokadománnyal már nemes lett, de a nemesi hierarchia aljáról indult. Igaz, fel szokták hozni, hogy apja már udvari vitéz volt, és ez már előkelő státusz. Csak hogy kardjával emelkedett oda, és ehhez nem kellett feltétlenül nemesnek lenni. Thuróczy is jelezte, hogy Zsigmond király „nem

Székely Bertalan festménye: V. László és nagybátyja, Cillei Ulrik

csak alacsony származású nemeseket, hanem igen sok közrendű embert (*plebeiae conditionis homines*) is magas méltóságra emelt”.

Ezzel vége a „Hunyadi-pernek”? Nem egészen. Van még vitatkoznivaló. Vitatkozni lehet azon, hogy vajon Hunyadi nagyobb hadvezér volt-e, mint politikus, vagy

fordítva. Vitatkozhatunk azon, hogy miért nem tudta kiszorítani az oszmán hatalmat a Balkánról, és így miért nem mentette meg Konstantinápolyt, miért nem tudta visszaállítani a keleti és a nyugati kereszténység egységét? Tehát nemcsak eredete, hanem emberi minősége és tettei alkotják a per tárgyát, és a per alighanem addig tart, amíg a történetírás, amíg az ember keresi a maga történeti folytonosságát, és azt firtatja, hogy ami történt, nem történhetett volna-e másképpen. És közben eljátszhatunk a gondolattal, hogy mitán Európának nincs hőse, Hunyadi vajon nem lehetne-e az? Hiszen kétségtelenül nagy volt. Igaz, viszonylagos a nagyság mércéje. Igazában csak az íróasztal mellett lehet nagynak lenni. Machiavelli politikusként megbukott, viszont az államtudomány terén remekelt. Clausewitz is frusztrált hadfi, de a hadtudomány klasszikusa. Napestig okoskodhatunk, de minek?

Hagyjuk a hangzavart. Hallgassunk, és képzeljük magunk elé a legilletékesebb tanúságtévőt, Márton Áron – gyulafehérvári – római katolikus püspököt, aki még másfél éve sem szabadult hat éves rabságából, és akit – a Székelyföldet lábba hozó bérmálási körút után – házi őrizetben tartottak, nem hagyhatta el a püspöki palotát, csak a székesegyházba mehetett át. 1956 nyarán, az 500 éves Hunyadi-évforduló alkalmával egy magyar és román kormányküldöttség ment koszorúzni Gyulafehérvárra, Hunyadi János szarkofágjához. Amikor a delegátusok be akartak lépni a Szent Mihály-székesegyházba, a templom kapuja váratlanul feltárult, és Márton Áron teljes püspöki díszben köszöntötte a látványtól és a gesztustól meglepett és megrázott delegációt. Mars és Clio, valamint Marx és Nihil, továbbá egyéb pogány istenek és bálványok funkcionáriusai elgondolkozhattak azon, amit Hunyadi Jánosról hallottak a püspöktől: „Személyével kapcsolatban a történetírók bizonyos kérdéseket vitatnak, de nem vitás, hogy az eszméket, melyeknek Hunyadi János kivételes hőse és képviselője volt, mind a két nemzet magáénak vallotta. A székesegyház, melybe belépni készülnek, a keresztény építőművészet formanyelvén, de magyar dialektusban ezeknek az örök eszméknek egyik tiszteletre méltó kifejezése, s az eltűnő századok változóságába állítva, mint kőbe faragott, robusztus hitvallás hirdeti a maga változatlan igazát.” ■

A szerző történész, az MTA doktora, egyetemi tanár.
Cikkének tanulmányváltozata az ELTE BTK Román Filológiai Tanszék műhelyében készült, a 128/151 sz. NKFI-pályázat keretében